

100-mečio vertės nacionalinis patyrimas

2005-uosius Lietuvoje užveriamo keliais renginiais bei daiktais, kurie visuomenei primena Didžiojo Vilniaus Seimo (lietuvių suvažiavimo) reikšmę: iškilmingu valstybiniu minėjimu „Į amžiaus Seimą“ Lietuvos nacionalinės filharmonijos rūmuose (atidengiant kameringą Jono Basanavičiaus skulptūrą fojė bei paminklinį įrašą ties pastato slenkščiu), Lietuvos banko 50 litų nominalo sidabro pinigų ir Lietuvos monetų kalyklos medaliu, naujos redakcijos (jau iliustruotu) Egidijaus Motiekaus veikalui,¹ dailininko Roberto Jucaičio plakatu, netgi specialiu šokoladu, kuriuo prekiaujama tik nacionaliniame parlamente veikiančiose maitinimo įmone, taip pat paroda Mokslų akademijos bibliotekoje ir – žinoma – tarptautine moksline konferencija, įvykusia Seimo rūmuose.

Šiame numeryje pradėdame skelbti kai kurių autorių – paminėtos konferencijos dalyvių straipsnius, skirtus pristatyti kuo šiuolaikiškesnį požiūrį ir pateikti tyrimų rezultatus apie tai, kuo 100-mečio vertės politinis lietuvių tautos įvykis išlieka svarbus dabartinei visuomenei, jos politiniam elitiui. Sužinoti apie Didžiojo Vilniaus Seimo sukaktį daliai šiuolaikinės visuomenės juodas, kartusis šokoladas tikrai padės, bet perprasti jo reikšmę XX amžiaus I pusės pokyčių kontekste ir mūsų geopolitinės raidos fone reikia pokalbių tarp istorijos mokslininkų ir politikų. Kai istorikai diskutuoja tik tarpusavy (ne tiek svarbu – konferencijoje ar televizijos studijoje²), naudingų įžvalgų ir įdomių išvadų turinys lieka žinomas ir suprantamas tik diskusijų „klubo“ nariams. Valstybės veikėjai, kuriems privalu plėtoti istorinę savivoką, pažinti ne formalaus paminėjimo reikalingus faktus, bet ir jų rezultatus, kol kas neturi visuomeninių įsipareigojimų mokytis iš istorinių pergalių ar klaidų. Kaip rodo Valdo Selenio darbas, nei praeityje, nei dabar

¹ Motieka, E. *Didysis Vilniaus Seimas*. Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 2005. – 362 p., iliustr. /Knygos išleidimą parėmė Lituaniistikos tradicijų ir paveldo įprasminimo komisija.

² Didžiojo Seimo sukakties atveju tiesioginio pobūdžio poleminės laidos kurioje nors nacionalinėje TV neteko išgirsti ar pamatyti.

istorijos tyrimai politikams nebūna tiek svarbūs, kad šis mokslas būtų tinkamai taikomas ne tik kasdieniniame darbe, ne tik taikliai pasinaudojama jo rezultatais, bet ir sukuriama jam gerų prielaidų plėtotis.

Štai mūsų žurnalo kolegijos narys Joachimas Tauberis pateikia devynias tezes, kurios įkalamos lyg pagrindiniai principai: dėl jų išskirtinumo lyg ir nederėtų ginčytis, užtat galima skaitytojui pasvarstyti ties kiekvienu iš tų įkaltų „polių“ turiniu. Autorius gana glaustai ir aiškiai paaiškina kiekvieno principo reikšmę tolesnei raidai; jis iš esmės atmetė tai, kas buvo suvažiavimo dienomis aktualu, bet vėlesnėje Lietuvos politinėje erdvėje liko netaikyta, nenaudota, o gal ir nereikalinga.

Didysis Seimas imperinės valdžios buvo leistas – kaip suprantame – iš labai pragmatiškos paskatos: tas įvykis turėjęs pabrėžti kultūrinį lietuvių atsiskyrimą: viena vertus, lietuviai turėję pademonstruoti pasauliui, kad jie daugiau nebenorį bendros Kurūnos su savo „krikštėtvėvais“. Tačiau ten pat – caro valdžios nuostabai – lietuviai metė išsūkį ir dvigalvio erelio Karūnai, įvardiję jos Vyriausybę kaip pagrindinį priešų. Buvo žengtas žingsnis į naują Lietuvą.

Sūlydami susipažinti su Alesio Smaliančiuko tekstu, tikimės, kad skaitytojas pastebės, kaip kaimynų tautinės tapatybės problemos yra nagrinėjamos baltarusių istorikų – kur susikerta arba gali susikirsti mūsų keturių šalių (ypač lenkų, ne tik rusų) mokslininkų požiūriai, aptariant paveldą. Šis straipsnis svarbus ir tuo, kad verčia praplėsti tyrinėtojo požiūrį ir priminti: kultūrinė tautų tarpusavio įtaka praturtinti, mūsų praeities įvykiai turi teisę būti matomi iš skirtingų pusių – Pietų, Rytų, Vakarų ir tik, deja, retokai – iš Šiaurės.

Apie Didįjį Seimą jau mokyklose primenama, kad jo dalyviai pareikalavo iš Caro vyriausybės Lietuvai autonomijos. O štai Rimantas Mikūys iškelia klausimą: ar buvo bandyta ieškoti tos autonomijos formulės 1905 m.? Ko gero, visa klausimo esmė yra – lietuvių ar Lietuvos, ir jei tikrai – Lietuvos – tai kokiose ribose?

Antanas Tyla pripažįsta, kad dabar atsiskleidžia vis daugiau galimybių pateikti išsamesnį lietuvių suvažiavimo kontekstą, rengimo aplinkybes; publikacijoje apie lietuvių solidarumo raišką autorius ir pateikia iki šiol nepublikuotų žinių. Toliau būtent Darius Staliūnas, paskirdamas savo straipsnį sovietmečio historiografijai apie Didįjį Vilniaus Seimą, išanalizuoja, kokie požiūriai apie šį įvykį buvo leistini pažinti platesnei auditorijai.

Didžiojo Vilniaus Seimo temą numatydami tęsti kituose numeriuose, šiuokart istorijos skiltyse dar patalpinome Ramunės Šmigelskytės-Stukienės straipsnį apie politines gruputes ir veikėjus LDK Seime 1793 metais. Kuo daugiau dėmesio

teiksime LDK politiniams sprendimams, tuo akivaizdesnis bus mūsų ryšys su ta, „romantiška“, Lietuva. Tas ryšys tampa vaizdus, pristatant asmenybes, sprendimus, jų įtaką Lietuvos likimui.

Ižangos pradžioje teko pabrėžti, kad aktualioms istorijos prasmėms suvokti turėtų diskutuoti istorikai ir politikai. Tačiau, susipažinus su istorinių darbų tapybos kurso rezultatais parlamentinės raidos tema, atsivėrė ir dailininkų sampratos apie praeities įvykius bei meninės vaizduotės trūkumas: galimybės ne tik susidomėti, bet ir pateikti I Lietuvos statuto, 1793 metų Konstitucijos, 1922-ųjų Konstitucijos ir 1992-ųjų Konstitucijos priėmimą. Kaitiname mūsų politikus istorinės savivokos silpnumu? O ar dailininkai nepatvirtina, kad ir meno srityje nėra tradicijos pagarbai, smalsiai ir įdomiai žvelgti į nacionalinę istoriją, nes ir menininkų bendruomenėje tebevyrauja „stampų“ požiūris į LDK ir juolab į XX a. pradžios Lietuvą? Kita vertus, čia drąsiai galima pareikšti – dailininkas, teigdamas tokiomis atvejais „atsiribojimą“ nuo politikos, iš tikrųjų pridengia savo negabumą ir tam tikrą studijų tinginystę. Taigi vis dar lieka atviras laukas platesnėms diskusijoms. Be abejojimo, teisės specialistai, puikiai išmanę teorinį valdžių atskyrimo principą, ne daug naujos informacijos galėtų tikėtis iš Kazimiero Monkevičiaus straipsnio; kita vertus, jame yra keliamas svarbus ir galbūt iki šiol aiškiai, išsamiai, atvirai neatsakytas klausimas: ar negalėjome susigrąžinti 1922 metų Konstitucijos?

Andrius Vaišnys

Numerio iliustracijos:

1. Artūras Paulauskas atidengia paminklinį įrašą grindinyje, skirtą Didžiojo Vilniaus Seimo reikšmei priminti įvykio 100-osios sukakties proga (2005 m. gruodžio 2 d.), p. 8.
2. Kauno pavieta atstovas Mykolas Kosakovskis Gardino Seime, p. 87.
3. Upytės atstovas Juozapas Kimbaras Gardino Seime, p. 91.
4. Konferencija Seimo rūmuose „Aukštojo mokslo sistemos reforma: kryptys ir sprendimai“, p. 171.
5. Diskusija Seimo rūmuose „Jaunimo organizacijų ir Seimo bendradarbiavimo 2006 m. gairės“, p. 172.
6. Konferencija Seimo rūmuose „Galėję gyventi...“, p. 173.

2005 m. gruodžio 2 d. Vilniuje, ties Lietuvos nacionalinės filharmonijos slenksčiu Seimo Pirmininkas atidengė paminklinį įrašą grindinyje:

PILIETI!
ŠIUOSE RŪMUOSE
1905 M. GRUODŽIO 5 D.
DIDYSIS VILNIAUS SEIMAS
PRADĖJO LIETUVIŲ VALSTYBINĖS
POLITIKOS KŪRYBĄ

1 nuotr.

Paminklinę lentą sukūrė grafikas Arūnas Prelgauskas ir skulptorė prof. Dalia Matulaičė (teksto autorius – Andrius Vaišnys).